

Gerda Hellberg

– Karlstads första rösträttskämpe

STOCKHOLM 11 MAJ 1884

Lilla rara faster!

Eftersom det är ovanligt lugnt och trevligt här hemma idag, så passar det sig att klutta ihop en liten brefstrunt "till den kära vännen i fjerran landen".

Pappa vilar på sina lagrar från igår, mamma läser Bibeln, och Lisa skriver naturligtvis till Ernest. Isidor är inte hemma, han är väl ute och tar sig en "hamp", och ingen främmande har ännu infunnit sig, det är riktigt härligt.

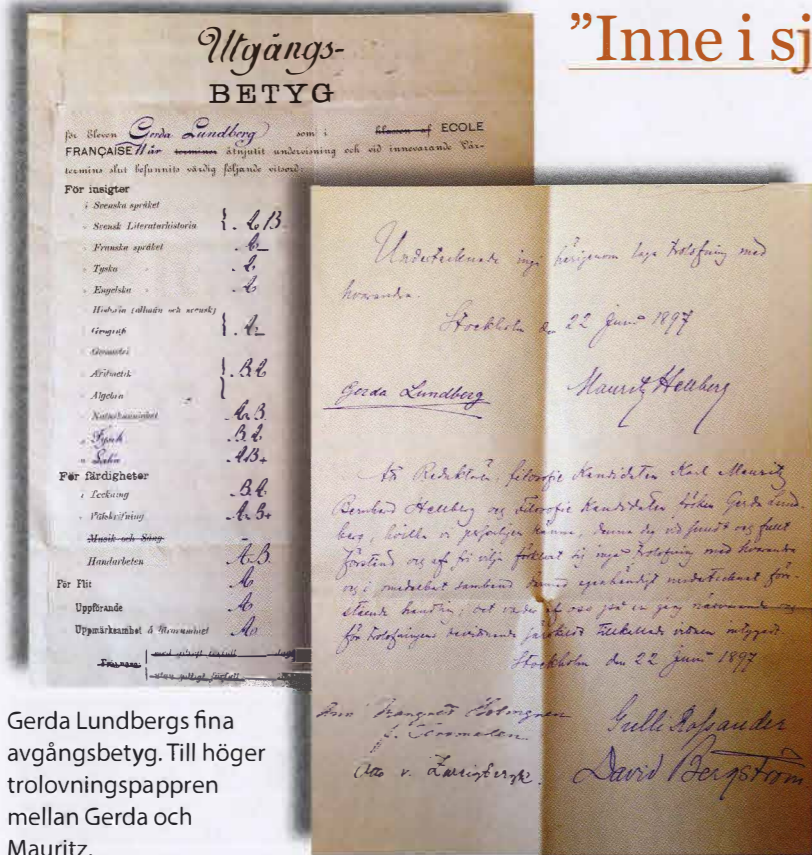
...Stora famnen från Faster Gerda

Gerda med studentmössa i början av 1890-talet.

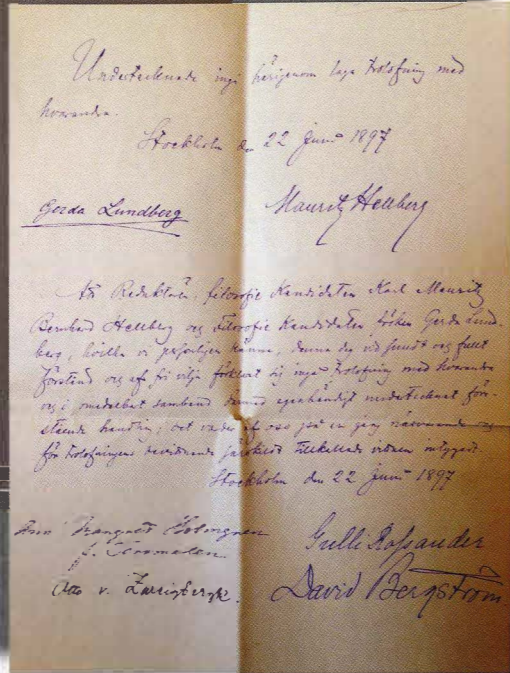
FOTO: PRIVAT

”Inne i själfva staden vilja vi inte alls bo, och där äro hyrorna också mycket höga.”

Gerda Lundbergs fina avgångsbetyg. Till höger trolovningspappren mellan Gerda och Mauritz.

Fastern i fråga heter Lotten Lundberg och bodde på gården Sjövik i Sorunda, Södermanland.

Pappan som vilar är handlaren Olof Lundberg, ägare av gummi- och guttaperkaaffären Kuntze och co. Den bibelläsande mamman heter Ida Kingren, och förutom den brevskrivande Lisa och Isidor som är ute och tar sig en hamp, har hon också barnen Lorentz, Alfred, Edvard och minstingen Gerda.

De äldre barnens far är den sen 1866 avlidne Alfred Lundgren. Ida och Olof vigdes senare samma år.

Den 22 juni 1870 föds deras gemensamma dotter Gerda Lundberg. Hon som vid kommande sekelskifte skulle komma att bli känd som rösträttskampen Gerda Hellberg.

Promenerar på takåsarna

När brevet till faster Lotten skrivs, är Gerda fjorton år och familjen Lundgren/Lundberg bor på Bryggaregatan 2b i Stockholm. Gerda tycker att det är instängt och tråkigt i Stockholm under försommaren 1884, men gläder sig ändå mycket åt att hon genom en stege på vinden kan ta sig

ut på taket och promenera på takåsarna ”varifrån man har utsigt öfver hela stan”.

Gerda läste vid Franska Skolan i Stockholm, som var en svensk skola med franska som första främmande språk. Den 31 maj 1888 undertecknas hennes fina avgångsbetyg efter 11 år vid Ecole Francaise.

Hösten samma år skriver Gerda in sig vid Uppsala Universitet. Hon flyttar ifrån Stockholm och blir inackorderad hos professor Fritjof Holmgren och hans fru Ann Margret (född Tersmeden) i deras Villa Åsen i Uppsala. Makarna Holmgrens hem var vid denna tid en samlingsplats för radikala studenter som bl.a. förespråkade arbetarnas rättigheter, preventivmedel, parlamentarism och religiöst fritänkande.

Under 1890-talet började endast ett tiotal kvinnliga studenter per termin vid Uppsala Universitet, jämfört med de cirka tusen manliga studenterna. Men trots det låga antalet kvinnliga studenter, ansåg de sig ökat så pass i antal sedan 1800-talets mitt, att de bildade en kvinnlig studentrörelse vid universitetet.

Kunde kvinnorna nu ta examen på samma villkor som männen, borde de också bli likställda med männen och få samma rättigheter i övrigt.

Bar studentmössor offentligt

Rösträttsfrågan kom att bli en av de främsta frågorna som Gerda och hennes kamrater i Uppsala engagerade sig i. Bland hennes närmaste vänner fanns blivande vetenskapskvinnan och politikern Gulli Petrini, samt grundaren av och förste ordföranden i ”Uppsala Kvinliga Studäntförening” Lydia Wahlström. Medlemmarna i föreningen var de första kvinnliga studenterna i Sverige som bar sina studentmössor offentligt, vilket av många ansågs oerhört opassande.

Flera av studenterna från Uppsala kom att fortsätta arbeta tillsammans för kvinnlig rösträtt, även om de efter examen spreds över landet. 1902 startar den första Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt – LKPR. En efterföljare till Sveriges Allmänna Rösträttsförbund, men som dessutom var kopplad till den internationella rösträttsorganisationen International Woman Suffragett Alliance. Även i denna fören-

En ung Mauritz Hellberg.

På Villa Sjövik i Sorunda bodde Gerdas faster Lotten Lundberg.

FOTO: OKÄND

ing blir Lydia Wahlström förste ordförande och bland övriga starkt engagerade i föreningen finns bl.a. Karolina Widerström, Anna Withlock (som ju rollfiguren Dagmar Friman i tv-serien Fröken Frimans krig bygger på), Frigga Carlberg, Signe Bergman och inte minst Ann Margret Holmgren, Gulli Petrini och Gerda själv.

Trolovar sig 1897

1893 tar Gerda sin filosofie kandidat-examen i språk från Uppsala Universitet. Året innan hade en brevväxling inletts mellan henne och den förre Verdandiordföranden (den liberala politiska studentföreningen i Uppsala) Mauritz Hellberg, Gustaf Frödings gode vän från Långserud i Säfte. Vänskapen mellan de två utvecklades till kärlek, och på Gerdas 27-årsdag den 22 juni 1897 trolovar de sig vid Lidingöbro värdshus på Kungliga Djurgården.

Både Gerda och Mauritz var ickere religiösa och dessutom måna om att Gerda inte skulle hamna under Mauritz förmyndarskap, vilket automatiskt skulle ske vid en kyrklig vigsel. (Först 1908 infördes allmän möjlighet till borgerlig vigsel.) Flera par i Gerda och Mauritz radikala och liberala umgängeskrets valde att äkta varandra på detta sätt. Bland annat Anna Bugge och Knut Wicksell samt Anna Wretman och Fritz Lindström.

Deras lagliga trolovning undertecknades av Ann Margret Holmgren, David Bergström, Gulli Petrini Rossander och Otto von Zweiberk. Karl Staaf hade ordnat så att dokumenten var i sin ordning. När nära vännen Ellen Key gett Gerda och Mauritz sin välsignelse, offentliggjordes trolovningen.

Inför trolovningen hade diskussioner förts i Gerdas barndomshem. Oron var stor att Gerdas goda anseende skulle ta skada av att hon ej in-

Gerda med sonen Helvin, som kallades Dudde.

Den så kallade Näbbstämman hölls på Villa Skogsbrynet 1907. Deltagarna var förutom Gerda själv, Augusta Tonning, Sigrid Kruse, Gulli Petrini, Emmy Welin, Otilia Marin, Anna Wretman Lindström, Frigga Carlberg, Hilma Söderberg-Böving och Vienna Mesterton.

FOTO: PRIVAT

gick ett traditionellt äktenskap. Dock verkar det hela lagt sig med tiden, och Gerda behöll både sitt goda anseende och sin myndighet.

Flyttar till Karlstad

Efter trolovningen flyttar Gerda till Karlstad där Mauritz sedan 1890 arbetade som chefredaktör på Karlstads-Tidningen. En stark liberal röst och en tidning med läsare över hela landet som ansågs radikal då den bl.a. förespråkade allmän och lika rösträtt. Mauritz Hellberg var under 1890-talet dessutom ordförande i Sveriges allmänna rösträttsförbund.

Paret bodde först i en liten lägenhet med adressen Klara 10 (som låg på nuvarande Sandbäcksgatan 19). I ett brev till sin svärmor Augusta Naclér den 13 juni 1898 skriver Gerda

om parets bostadssituation *"Vi hade en våning på förslag vid Sjötullen, med den var alldeles för stor, 5 rum, hvilket vi inte på långt när ha möbler till. Inne i självastaden vilja vi inte alls bo, och där äro hyrorna också mycket höga."*

Problemet löste sig genom att Gerda och Mauritz kunde hyra ytterligare ett rum och kök i samma hus som de redan bodde i. Några år senare inleds bygget av Villa Skogsbrynet, paradvillan med tretton rum och kök som skulle komma att bli något av Karlstads och Värmlands motsvarighet till makarna Holmgrens Villa Åsen i Uppsala.

Försommaren 1899 föds sonen Helvin, ofta kallad Dudde. Samma höst reser Mauritz ut i Europa på en av sina *"ärliga rekreations- och arbetsresor"*. Ett brev skrivet hem till Gerda

från schweiziska Luzern avslutar Mauritz med *"Pappa tänkt mycket på mamma och Dudde idag – tyckt det vara så konstigt att ha en liten son. Mätte han få någon åtrå äfter själens skönhet, mamma, inte bli en broder som finner livets högsta i namn, kläder, samhällets ställningar, relationer, comme il faut o.d."*

Under de många resorna skötte Gerda hemmet och hushållet, hon beskrivs som en sammanhållande kraft och Mauritz beundrade henne reservationslöst.

Den femte maj 1903 föds Helvins lillebror, han döps till Love Strand Hellberg. Strand efter gården där Mauritz växte upp. Men den fjärde december 1904 dör pojken efter ett par veckors sjukdom med andningssvårigheter och hög feber till följd av en olycka. Han begravs på Långseruds kyrkogård.

Villa Skogsbrynet byggs

Samma år som Love Strand hade fötts, byggdes makarna Hellbergs nya hus, den nationalromantiska Villa Skogsbrynet på de gamla ägorna till Jakobsbergs landeri. Från Mariebergsskogen ser man tydligt villan och adressen idag är Hellbergsvägen 8.

Villa Skogsbrynet ritades av arkitekten Svanthe Dyhlén som ett par år tidigare ritat Stadssträdgårdens restaurang. Villan bestod som tidigare nämnts av tretton rum och kök, och där bodde även gårdskarlen Anders Gustaf Andersson som Mauritz kände sen barndomen på Strand i Långserud. Det var Gerda som skötte räkenskaperna och mycket av arbetet kring byggnationen.

Så småningom blev paret Hellbergs hem så pass känt att brev adresserat till "Skogsbrynet, Sverige" nådde rätt brevlåda.

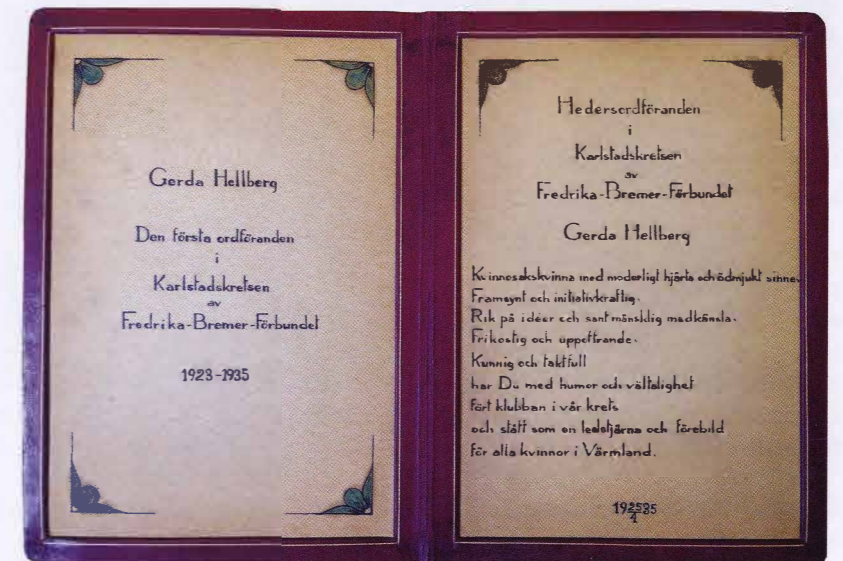
1903 var också året då Gerda upprättar FKPR (Föreningen för kvinnans politiska rösträtt) i Karlstad som en underavdelning till LKPR (Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt) i Stockholm.

Det skulle komma att uppstå mer än 200 föreningar i Sverige som kämpade för kvinnlig rösträtt. 1907 hölls med Gerdas egna ordval, den så kallade Näbbstämman på Villa Skogsbrynet. Ett möte med de mest tongivande kvinnorna i rörelsen, med syfte att dra upp riktlinjerna för den fortsatta kvinnokampen. Deltagarna var förutom Gerda själv, Augusta Tonning, Sigrid Kruse, Gulli Petrini, Emmy

Villa Skogsbrynet var en paradvillan med tretton rum och kök som börjades bygga i början av 1900-talet.

FOTO: OKÄND

Gerda Hellberg kom att bli den första ordföranden i Karlstadskretsen av Fredrika Bremer-förbundet.

Welin, Otilia Marin, Anna Wretman Lindström, Frigga Carlberg, Hilma Söderberg-Böving och Vienna Mesterton.

Gästerna skulle fortsätta att strömma till Villa Skogsbrynet. Om vilka dessa var står att läsa mer om i boken "En gästbok minns – ur Villa Skogsbrynets historia" författad av Bertil Örnklint vars hustru Monica Hellberg var barnbarn till Gerda och Mauritz.

FKPR i Karlstad var en av landets mest aktiva

rösträttsföreningar och Gerda som ordförande var en uppskattad talare. I Karlstads-Tidningen publicerades med hjälp av Mauritz inlägg från rösträttsrörelsens kvinnor, vilket blev ett effektivt sätt att sprida information om kampen för kvinnlig rösträtt. Gerda bistod även Mauritz i arbetet med annat publicerat material i Karlstads-Tidningen, bl.a. gällande ämnesval till ledarartiklar.

Invald i stadsfullmäktige

1912 blir Gerda som en av fyra kvinnor invald i Karlstads stadsfullmäktige. Sett till övriga Sverige vid den här tiden är antalet kvinnor i stadsfullmäktige ovanligt högt i Karlstad. Gerda Hellbergs första motion i stadsfullmäktige, som hon undertecknar med flertalet andra, handlade om *"vidtagande av åtgärder för effektiva inskränkningar i rusdrycksförsäljningen"*. Motionen bifölls av stadsfullmäktige och under 1916 börjar en nyupprättad nykterhetsnämnd sitt arbete med att försöka minska alkoholkonsumtionen hos karlstadsborna.

Gerda satt även med i Folkskolestyrelsen, Barnavårdsnämnden, Nykterhetsnämnden och Lasarettsdirektionen bara för att nämna några av hennes övriga engagemang.

1921, när kämparna för kvinnlig rösträtt segtrat, löstes FKPR upp. Många av rösträttskvinnorna fortsatte då att engagera sig för jämställdhet och utbildning för flickor och kvinnor inom FBF - Fredrika Bremer Förbundet. Gerda Hellberg bildade 1923 Fredrika Bremerkretsen i Karlstad i vilken hon var ordförande fram till mitten av 1930-talet.

Sonen Helvin blev lärare

Mellan åren 1911-1925 och 1928-1933 var Mauritz förutom chefredaktör för Karlstads-Tidningen, liberal riksdagsledamot i första kammaren för Värmlands läns valkrets. Detta innebar att han spenderade långa perioder i Stockholm.

Sonen Helvin är ofta sjuklig under sin uppväxt och tillbringar många månader på olika sanatorier runt om i landet. Men trots sin vikande hälsa utbildar han sig till folkskollärare. Han blev tvärt emot sina föräldrar djupt religiös och tog nattvarden som vuxen.

Så småningom får Helvin tjänst som lärare i Järbo i Gävleborg.

1933 gifter han sig till Gerdas och Mauritz

Gerda med sondottern Monica i knät, som Gerda kallade Monkey. FOTO: PRIVAT

Mauritz Hellberg avled 1947, tio år efter att Gerda gått bort.

stora lycka. Svärdottern hette Ebba Pierrou och var bördig från trakterna kring Sandviken. Tre år senare föds dottern Monica, men av sin farmor och farfar oftast kallad Monkey. Men när Monica endast är några veckor gammal går Helvin bort, vid en ålder av 37 år.

Ett år senare den 6 augusti 1937 går även Gerda bort på lasarettet i Karlstad efter en veckas sjukdom. I ett publicerat minnesord över henne står bland många andra hedervärda ord att *"...den oförlitliga tant Gerda, till vilken man såg upp med vördnad och beundran, dels naturligtvis på grund av de insatser hon gjort, men framför allt därför att hon var den hon var. Ty hon hörde till dem, som ha sin största betydelse icke genom vad de utträttat utan genom vad de äro."*

Själv är jag som det vidare står i minnesordet *"en medlem av den unga kvinnogeneration som endast fått njuta frukterna av Gerda Hellbergs och hennes kamraters kamp för kvinnans politiska rösträtt."*

Så tack Gerda och kamraterna vid din sida för att du tog fighten för oss som kom efter dig.

Jenny Moström

Föreningsarkivet i Värmland